

הלו, זה רדיו?

כל אחד מאמצעי התקשורת האלקטרוניים - הטלגרף, הטלפון, הרדיו, הטלוויזיה והמחשב - התקבלו בחשש גדול, ובסופו של דבר כבשו את המונים ושינו את העולם

נדל' 30.11.2011 12:00

בספרה "מהטלגרף עד המחשב - היסטוריה של אמצעי התקשורת" (רסלינג) מתחקה הד"ר תמר אשורי אחר סיפור התפתחותן של חמש טכנולוגיות מדיה אלקטרוניות: הטלגרף, הטלפון, הרדיו, הטלוויזיה והמחשב. "ההיסטוריה השונה והמשותפת של כל אחת מהן מרכיבה יחד את סיפורה של מהפכת התקשורת המודרנית", אומרת אשורי, מרצה במחלקה לתקשורת באוניברסיטת בן גוריון, ובבית הספר לתקשורת במכללה האקדמית ספיר.

מה המשותף לתהליכי ההמצאה והפיתוח של כלי התקשורת הנסקרים בספר? "נראה שהצורך בכיבוש עמד בבסיס פיתוחם של אמצעי התקשורת המודרניים. סטיב ג'ובס - מנכ"ל אפל שמת בחודש שעבר - הבהיר שבכוונתו לכבוש את העולם באמצעות הפיתוחים הטכנולוגיים שהציעה אפל. הוא המשיך מסורת ארוכה. מדענים בריטים שפיתחו את הטלגרף, למשל, קיוו שבאמצעותו יוכל השלטון הבריטי להעצים את שליטתו על פני מרחבים גדולים ואוכלוסיות עצומות. סמואל מורס, ממפתחיו המרכזיים של הטלגרף בארה"ב, קיווה כי המכשיר יאפשר לנוצרים מיסיונרים כמוהו להפיץ את בשורתם בקרב עובדי אלילים. ממציא הטלפון אלכסנדר בל יצר מכשיר להגברת קולות כדי לתקשר עם אהובתו החירשת ולכבוש את ליבה".

האם הטכנולוגיות החדשות שהפיצו מידע להמונים תרמו לצמצום הפערים החברתיים? "התקווה שאמצעי התקשורת האלקטרוניים יכנסו לשימוש המוני ויתרמו לטשטוש מעמדי ליוותה תמיד את פיתוחם. בפועל, טכנולוגיות חדשות תרמו דווקא לשימור הפערים המעמדיים. מפתחי הטלגרף קיוו שהמכשיר החדש יאפשר לרבים להפיץ ולקבל מידע, אבל הצורך בגיוס מומחים שעלותם גבוהה הפך את המכשיר לכלי בשימוש המעמדות הגבוהים. מפתחיו של הטלפון קיוו שבניגוד לטלגרף ולאמצעי תקשורת נוספים שצריכתם מחייבת ידיעת קרוא וכתוב, מכשיר הטלפון יאפשר גם לקבוצות אנאלפביתיות להחליף מידע. בפועל, בשנותיו הראשונות הטלפון היה נגיש רק לבני המעמדות הגבוהים והוא נהפך לאמצעי המחזק את החזקים. כך גם היום: הטלפון הנייד אמנם נמצא בחזקת ההמונים, אבל הטלפונים החכמים מצריכים ממון ומיומנויות הפעלה - מגבלה ששוב הופכת את הטלפון לאמצעי שמייצר הבדל מעמדי ולא תורם לצמצומו".

האם אמצעי התקשורת השפיעו על מעמד האישה? "לאמצעי התקשורת המודרניים תמיד היה מגדר. הם פותחו על ידי גברים ובשנותיהם הראשונות רק גברים עשו בהם שימוש. אבל עם התבססותם של אמצעי התקשורת, הבינו יצרני המכשירים ומפיקי התוכן המופץ שנשים הם קהל יעד חשוב ויעיל. חברות הטלפון הקפידו להתאים את המכשירים שייצרו לצריכה ביתית - המקום שבו באותה תקופה נמצאה בעיקר האשה. יצרני הרדיו מימנו את שידוריו על ידי פרסומות רדיופוניות המיועדות לעקרת הבית הצרכנית. יצרני הטלוויזיה המשיכו את הקו הזה. אולם, בנוסף למסרים צרכניים, המכשירים הביתיים אפשרו לנשים שבילו את רוב זמןן בבית להיחשף לשיח הציבורי, להשתתף בחיים הציבוריים וגם לחולל בהם שינויים".

האם ניתן לעמוד על דפוס התנהגות אנושי המשותף לקבלת כל אחד מהחידושים?

"אחת התגובות הבולטות לטכנולוגיות חדשות היא הפחד מהן. הפחד היה קשור לפגיעה אפשרית בבריאות: משתמשי הטלגרף פחדו שיפגעו מחוטי הנחושת הפרוסים מעליהם ומשתמשי הרדיו, בדומה למשתמשי הטלפון הנייד היום, פחדו שיפגעו מקרינה. פחד היה גם מכך שהמכשיר יסדוק את מעטפת הבית המגינה - משתמשי הטלפון, למשל, פחדו שבאמצעות הטלפון זרים 'יכנסו' הביתה ולכן האליטות דרשו מהמשרת הביתי לענות לטלפון ולסנן שיחות. משתמשי הרדיו והטלוויזיה פחדו שבני הבית הפגיעים, בעיקר ילדים, יחשפו לתכנים שמסכנים אותם, בדומה לחששות היום משימוש במחשב האישי. הפחד שהמוצר החדש יבודד חברתית את המשתמשים - משותף לכל החידושים".

האם ניתן להצביע על מכנה משותף בשימוש משטרים באמצעי תקשורת?

"חלק מהמשטרים הפיצו אידיאולוגיות ליברליות וערכים דמוקרטיים, אחרים קידמו אידיאולוגיות לאומיות וגזעניות. אבל למרות השוני בין האידיאולוגיות שהופצו ניתן להצביע גם על קווי דמיון. ממשלות דמוקרטיות - ארצות הברית ובריטניה; ומדינות דיקטטוריות - גרמניה ואיטליה - בנו מערכי שידור רדיופוניים וטלוויזיוניים, שמומנו ונוהלו על ידי ממשלות וגופים לאומיים. בתקופת המלחמה הקרה הקפידו ממשלות לתמוך כלכלית גם במערך הממוחשב. הם הזרימו כספים רבים להקמת האינטרנט והשפיעו על הרשת ועל התוצרים שלה".